

การศึกษาเรื่อง “หลักการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพแนวพุทธ: ศึกษาเน้นด้านยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพ” มีจุดเริ่มต้นมาจากกรณีที่หลักการคุ้มครองผู้บริโภคที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ทั้งหลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบคุณภาพ มาตรฐาน และความปลอดภัยของยา และผลิตภัณฑ์สุขภาพ ร่วมกับหลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวประชาสังคมที่ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบ และเฝ้าระวังการทำงานของภาครัฐและธุรกิจภาคเอกชนที่เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค ปรากฏว่าหลักการทั้งสองที่ผ่านมามีได้ให้ความสำคัญกับลัทธิบริโภคนิยมซึ่งเป็นที่มาของปัญหาการบริโภคที่สำคัญที่สุด จึงไม่สามารถทำหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคระดับชีวิตและพัฒนาจิตใจให้ผู้บริโภคมีความเข้มแข็ง ปลอดภัยจากอิทธิพลของบริโภคนิยมในวิถีบริโภคประจำวัน สถานการณ์ดังกล่าวจึงนำมาสู่ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพแนวพุทธขึ้น

สำหรับวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสร้างข้อถกเถียงเชิงสหวิทยาการระหว่างปรัชญาแนวเสรีนิยมและจริยธรรมตะวันตกซึ่งเป็นฐานคิดของหลักการคุ้มครองผู้บริโภคในปัจจุบันกับหลักพุทธธรรม เพื่อให้ได้กรอบแนวทางการพัฒนาหลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวพุทธพร้อมกันนี้ ได้ทำการวิเคราะห์กรณีศึกษาจากกลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มผู้ประกอบการภาครัฐที่ทำงานแนวพุทธ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนความเป็นไปได้ หลังจากนั้นได้นำมาวิเคราะห์และตีความโดยเทียบกับหลักพุทธธรรม

ผลการศึกษาพบว่า สังคมตะวันตกให้ความสำคัญกับการคุ้มครองผู้บริโภคระดับความปลอดภัยในชีวิตและการพัฒนา เพื่อให้ผู้บริโภคมีความเข้มแข็งผ่านหลักคิดทางด้านจริยธรรมที่ให้ความสำคัญกับการเคารพ “ความเป็นอิสระ” ของผู้บริโภค ตลอดจนการส่งเสริมให้ผู้บริโภคได้รับ “ข้อมูลข่าวสาร” ที่ครบถ้วน และตระหนักถึง “สิทธิของผู้บริโภค” หลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดนี้ จึงเป็นหลักการที่ทำงานผ่านระบบการตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันระหว่างสามกลุ่ม หรืออาจกล่าวได้ว่า ตามหลักการนี้ ผู้บริโภค ผู้ผลิต และภาครัฐ ต่างเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาต่อรองเพื่อแสวงหาความได้เปรียบ สำหรับสังคมไทยนั้น แม้ว่าจะรับหลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดตะวันตกมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย แต่มิได้รับแนวคิดด้านชีวจริยธรรมที่สมบูรณ์ร่วมมาด้วย ผู้บริโภคจึงมิได้รับความเคารพในเรื่อง “ความเป็นอิสระ” และมีได้มีโอกาสพัฒนาตนเองจนมีความเข้มแข็งด้วย “ข้อมูลข่าวสาร” และ “สิทธิของผู้บริโภค” ส่วนระบบการฟ้องร้องและชดเชยความเสียหายที่ผ่านมาเป็นระบบที่ซับซ้อนมากจนยากที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่

จะดำเนินการได้เองโดยลำพัง ด้วยเหตุนี้ การคุ้มครองผู้บริโภคด้วยการประยุกต์หลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดตะวันตก จึงทำให้ผู้บริโภคไทยอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ในสังคมตะวันตก ถ้าเมื่อใดที่ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันที่ดำรงอยู่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ตามปกติ หลักการคุ้มครองผู้บริโภคตามแนวคิดนี้จะอยู่ในสภาวะที่สั่นคลอนและกลายเป็นวิกฤตที่ไม่มีทางออก ดังตัวอย่างรูปธรรมจากโคกนาฏกรรมกรณียาไวออกซ์ที่เกิดขึ้นแล้วในสหรัฐอเมริกาและยุโรป การขยายตัวของ "ความโลภ" และ "ความหลง" ในระบบบริการสุขภาพเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจที่มีอยู่อ่อนแอลง ปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงย้าให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวพุทธมากยิ่งขึ้น

หลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวพุทธที่นำเสนอในปริญญาภิพนธ์ฉบับนี้ พัฒนาขึ้นจากฐานคิดของพุทธธรรมที่ว่าด้วยความเป็นพุทธะ ซึ่งหมายถึงหลักการที่ให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพของการพัฒนามนุษย์จนเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตตามธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงกฎธรรมชาติที่เรียกว่า "กฎไตรลักษณ์" กฎนี้อธิบายธรรมชาติของสรรพสิ่งด้วยหลักการสามประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ส่วน "อิทัปปัจจยตา" เป็นการอธิบายความจริงเรื่องเดียวกันกับกฎไตรลักษณ์ แต่แสดงให้เห็นเป็นกระบวนการของการเกิดทุกข์และดับทุกข์ทั้งหมดโดยละเอียด เพื่อให้มนุษย์สามารถดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง ส่วนที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ที่สำคัญที่สุด ได้แก่ หลักอริยมรรคมีองค์แปด หรือที่นิยมเรียกว่าทางสายกลาง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมสามหมวด คือ ปัญญา ศีล และสมาธิ โดยหลักธรรมในหมวดปัญญา ประกอบด้วยหลักธรรมอีกสองข้อคือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกับปะ ทำหน้าที่ชี้ชัด "ความโลภและความหลง" หมวดศีล ประกอบด้วยหลักธรรมสามข้อคือ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา และสัมมาอาชีวะ ซึ่งรับหลักการจากหมวดปัญญาเข้ามาทำหน้าที่กำกับ "ความประพฤติ" ให้ถูกต้องดีงาม ส่วนหมวดสุดท้าย หมวดสมาธิประกอบด้วยหลักธรรมสามข้อ คือ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และสัมมาวายามะ ซึ่งเป็นหลักการที่น้อมนำให้ความประพฤติที่ดีงามมี "ความแน่วแน่" จนนำไปสู่ความเข้าใจที่รู้แจ้งความจริงของชีวิตตามธรรมชาติหรือ "ปัญญา" ได้ในที่สุด เมื่อพุทธธรรมให้ความสำคัญแก่การดับทุกข์เพื่อคุ้มครองชีวิต จึงย่อมสามารถนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคได้ และเมื่อหลักการคุ้มครองชีวิตหมายถึงการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค การประยุกต์พุทธธรรมให้เป็นหลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวพุทธจึงให้ความสำคัญกับการประยุกต์หลักอริยมรรคในวิถีการบริโภคสมัยใหม่

การศึกษาครั้งนี้ ได้นำแนวคิดในเรื่องความสุขสามระดับของท่านพุทธทาสมาสนใจให้เกิดการปฏิบัติ โดยหมวดศีลนับเป็นหลักธรรมหมวดที่เด่นที่สุดสำหรับผู้ผลิต เนื่องจากการปฏิบัติตามหลักธรรมหมวดนี้จะสร้างความสุขให้แก่ผู้ผลิตด้วยการคุ้มครองมิให้ตนทำร้ายหรือเบียดเบียน

ตนเองและผู้อื่นในสังคม หมวดสมาธิเป็นหลักกรรมหมวดที่เด่นที่สุดสำหรับผู้บริโภค การปฏิบัติตามหลักกรรมหมวดนี้จะเป็นการคุ้มครองและสร้างความสุขให้แก่ตนเอง โดยมีให้ผู้อื่นหรือปัจจัยภายนอกจากสังคมเข้ามาเบียดเบียนหรือทำร้ายตนได้ ส่วนหมวดปัญญาเป็นการสร้างความสุขจากความเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อความจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อชีวิตร่วมกัน การปฏิบัติตามหลักกรรมของผู้ปฏิบัติงานภาครัฐหมวดนี้ จะทำหน้าที่คุ้มครองมิให้ตนทำร้ายหรือเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

ผลการศึกษาในส่วนนี้ ทำให้สามารถอธิบายได้ว่าผู้ผลิตแนวพุทธจะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองผู้บริโภคได้จากการประกันคุณภาพการผลิตด้วยการประกันถึง “คุณความดี” ของตน มิใช่การรับประกันคุณภาพที่ตัวผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิตเท่านั้น ผู้บริโภคแนวพุทธจะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองและพัฒนาจิตใจตนเองด้วยการเฝ้าระวังจน “รู้เท่าทันกิเลสตัณหา” ของตนเอง ส่วนผู้ปฏิบัติงานภาครัฐจะมีบทบาทสำคัญในระบบสังคมด้วยการทำหน้าที่ศึกษา วิเคราะห์ปัญหาตามความเป็นจริงให้แก่สังคม ไม่ยึดมั่นกับกฎหมาย ความรู้ทางวิชาการ หรือแม้แต่บทบาทหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาที่แท้จริง วิธีการบริโภคที่ดำรงอยู่ก็จะกลายเป็นวิถีธรรมที่ทุกชีวิตได้รับการคุ้มครองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในที่สุด

จากผลการศึกษาทั้งหมด สรุปได้ว่ามีความเป็นไปได้ในการพัฒนาพุทธธรรมให้เป็นหลักการคุ้มครองผู้บริโภคในแนวพุทธ และได้นำเสนอตัวอย่างรูปธรรมของการประยุกต์พุทธธรรมให้เป็นหลักการคุ้มครองผู้บริโภคแนวพุทธผ่านกรณีศึกษาของทั้งสามกลุ่ม สำหรับข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ ได้นำเสนอไว้เป็นสามส่วน ส่วนแรกเป็นข้อเสนอแนะระดับกลุ่ม ส่วนที่สองเป็นการปรับปรุงกระบวนการของกฎหมายให้เป็นระบบที่เป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งหมายถึงการนำหลักธรรมเข้ากำกับหลักวิธีคิดและวิถีปฏิบัติของผู้บริโภค ผู้ผลิต และผู้ปฏิบัติงานภาครัฐ รวมถึงการประยุกต์ให้เป็นฐานคิดที่ตัวบทกฎหมายและกระบวนการบังคับใช้ในทุกระดับชั้นตอนด้วยการระบุไว้ในส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพื่อให้ได้หลักการคุ้มครองผู้บริโภคที่เป็นธรรมทั้งกระบวนการ ส่วนสุดท้ายเป็นข้อเสนอแนะสำหรับบางประเด็นที่ควรเร่งดำเนินการ

The study on "The Application of Buddhist Principles for Health Protection : An Analysis on Pharmaceuticals and Health Care Products" originated from principles emphasizing on state laws involving quality, efficacy and safety of pharmaceuticals and health care products and principles focusing on a political and economic system of balancing powers among major interest groups, consumers and producers. However, these principles of consumer protection pay little attention to mind development for inner protection. Moreover, this system does not give due consideration to consumerism in everyday life, the main cause of contemporary problems. Therefore it is necessary to develop a principle on consumer protection based on Buddhist ethics that concerns more with inner development and is able to deal with the question of consumerism much more thoroughly.

It has been a known fact that health care protection in the West is based on bioethics that places great emphasis on respect to autonomy that requires two additional conditions, access to information and consumers' right in order to empower the consumers to the point that they can protect their own interests and exercise their powers through negotiation. These principles have generally adopted in Thai societies but the concept of autonomy have not been properly applied, the condition of complete information system for consumers has not implemented in full and the compensation system for remedy are too complicated for Thai consumers to exert their own rights. Therefore current application of Western tradition of health care protection in Thailand does not yield effective results.

However the Western system of consumer protection is also being undermined due to little attention on consumerism based on greed on part of producers related devices and delusion on part of consumers which lead to a crisis with a no way out. A Vioxx® drug disaster provides a recent example. The situation reflected the necessity to apply other principles for better protection. This study explores Buddhist principle as alternative ethics.

The Buddhist principles of consumer protection are developed from basic understandings on human nature explained in Buddhism. The principle believes that human mind is capable to be developed to the highest level^o which means the laws of nature regulating life are apparent to each individual. The laws of nature can be described by the law of "tilakkhaṇa" or the three common characteristics of everything, including life and non-life, and "paṭiccasamuppāda", which are actually the same law, but looking from different angles. The former shows its three compositions of nature "anicca" or impermanence, "dukkha" or state of suffering or being oppressed and "anatta" or state of being not self. The latter is described as a process in order to show how human's suffering happen from the beginning until the end. The most important part of these laws is a comprehensive understanding of life, especially "dukkha" or suffering. Sufferings are common to all livings. The way of practices must comply with the other two concepts of impermanence and especially being not self. Therefore the better way of living in Buddhism is to protect life by reducing each individual's suffering and not to burden others with more sufferings, additionally help them to lessen their own sufferings. The way of protecting every life in Buddhism should be applied as a foundational principle of health protection. Furthermore, the most important way to end suffering in Buddhism is to apply the principle of the noble eightfold path, this path should be also applied to the health protection.

The noble eightfold path consists of eight concepts tied together in order to practice simultaneously: right understanding, right thought, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness and right concentration. These concepts can be grouped into three sub groups; the first sub group consisting of two concepts right understanding and right thought classified as "paññā", an ability to understand everything at its own nature; the right speech, right action and right livelihood are classified as a second group namely "sīlā" or morality that regulates human's conducts and the last one, "samadhi" consists of three concepts of right effort, right mindfulness and right concentration that helps to purify mind. Greed, hatred and delusion are less influenced to practitioners; meanwhile, compassion or "karuna" and loving kindness or "metta" are developed instead.

When apply the noble eightfold path as a principle of health protection, "silâ" is the way of producers to protect others, especially consumers by providing the best products at best effort, the quality of products is higher than required by law. This is because the producers believe that their happiness come from offering the best to others. This quality of products will be thus increased without any boundaries to prove themselves by their virtues. "Samadhi" is the most important concept for consumers. It would help consumers to continuously observe their "greed and delusion" emerged and declined which finally lead to increase their ability to manage their minds as it should be. This is the most effective way against consumerism, the major problem of global sufferings. "Paññâ" is a concept for regulators to protect the public from any possible threatening things to every life. This kind of practice could also bring happiness to public when the regulators realize their real responsibility to life, both their own and others', including the realities of health care situation in Buddhist perspectives. Their most important duty is to enhance the responsibility to life of both producers and consumers. That is to introduce and establish the principle of noble eightfold path to the public and lay greater stress on "silâ" for producers, "samadhi" for consumers and "paññâ" for regulators.

In this study the three concepts have be substantiated by case studies of three groups, producers, consumers and regulators. The recommendations are made for each group and the system of health protection as a whole, particularly on how to enhance virtues of each group to create a more justice system for all and to improve the legal system congruent with health protection through Buddhist ethics.